

Posudek vedoucí práce na bakalářskou práci

Autorka práce: Petra Janová

Název práce: Výběr a užití vulgarismů v závislosti na situaci u žáků a žákyně osmé třídy

Bakalářská práce představuje v krátkém období druhý příspěvek ke studiu role vulgarity v komunikaci dětí na základní škole (autorkou první práce byla Hana Novotná, práce byla obhájena v roce 2010). Obě práce se tematicky a metodologicky doplňují (jedna stojí na skupinových diskusích a dotazníku, druhá na pozorování a rozhovorech). Každá odděleně i následně ve svém spojení přináší zajímavý obrázek o fenoménu verbální vulgarity mezi dětmi a dospívajícími, který – doufám – bude brzy rozšířen o další aspekty.

Po formální stránce považuji práci za přiměřenou. Její rozsah odpovídá požadavkům. Její struktura je logická a přehledná. Práce s literaturou a její odkazování vyhovuje citačním normám. Z jazykového hlediska sice práce obsahuje některé chyby, ale nikoliv v enormním množství. Práce je psána čtivě (místa bohužel obsahuje mírně moralizující podtexty). Ačkoliv práce vznikala delší dobu, než bylo plánováno, autorčin přístup byl svědomitý. Petra pracovala samostatně a zároveň byla otevřená vůči kritickým připomínkám.

Za nejzdařilejší část práce považuji kapitolu 8. Diskuse, která systematicky shrnuje nejpodstatnější výsledky a dává je do vztahu s jinými teoretickými i výzkumnými poznatky. Je škoda, že některá témata (např. utváření genderové identity) nebyla podrobněji rozvedena již v teoretické části, čímž by vznikl větší prostor pro následnou konfrontaci v rámci diskuse. S tím souvisí i obecnější výhrada vůči teoretické části – ta by mohla být bezprostředněji vztažena k tématu práce a prezentované informace by mohly být pojednány kritičtěji, zejména vůči sobě navzájem (např. typologie funkcí vulgarity uváděné v kapitolách 2.3, 2.4 a 2.7 nejsou komparovány). Na druhou stranu však oceňuji, že autorka chtěla v teoretické části představit různé perspektivy, které je nutné při studiu žákovské vulgarity kombinovat, a ve všech usilovala (i když se to ne vždy plně dařilo) o vyzdvižení právě toho, co je relevantní pro samotný výzkum. Informace tedy nebyly samoučelné.

Hlavní výhrada k empirické části směřuje k nedostatečnému užití statistických procedur. Ačkoliv hlavním nástrojem sběru dat byl dotazník a výzkum by tedy mohl využívat kvantitativní metodologii (velikost souboru – 124 dětí), autorka využila jen třídění prvního stupně. Ověření významnosti nalezených rozdílů by zřejmě pomohlo, aby se autorka odvážila k hlubším interpretacím (i bez statistického zpracování však by interpretace v kapitole 7 mohly být hlubší). Oceňuji, že Petra tuto slabinu v práci reflektuje a v závěru rozvádí možnosti vylepšení práce.

Navzdory uvedeným výhradám se však domnívám, že Petra prokázala, že s daty dokáže pracovat. Dobré uvažování o datech je patrné již na konstrukci dotazníku, který byl obtížný svým tématem i rozsahem. Petra se velmi dobře pohybovala v terénu. Nejprve sbírala podklady pro dotazník prostřednictvím skupinové diskuse, následně prováděla samotný sběr dat ve školách. Rozsah datového souboru je pro bakalářskou práci úctyhodný. Následné zpracování dat svědčí o citlivosti vůči nim.

Autorka zjišťovala u vulgarismů, které na základě skupinové diskuse patří mezi pro děti nejznámější, tři aspekty, a to míru vnímané vulgarity, frekvenci užívání a situační kontext užívání. Kombinaci těchto aspektů považuji za originální a velmi přínosnou. Z výsledků osobně vnímám jako nejzajímavější genderový rozdíl v užívání vulgarismů, respektive zvýšený výskyt u dívek, a vztah míry vulgárnosti a frekvence užívání. V obou tématech se nabízí uvažovat i o jiných výkladech, než které uvádí sama autorka.

Dívky vnímají posuzovaná slova jako vulgárnější. Frekvence užívání vulgárních slov dívkami je vyšší, a to zvláště v situacích, kdy je přítomna učitelská či rodičovská autorita, nebo člověk, který se dívce líbí. Co to znamená? Dívky vědí, že užívají slova překračující běžné normy a záměrně to dělají v situacích, kdy nejvíce riskují odsouzení či potrestání (na základě formálních pravidel – „Ve škole se sprostě nemluví.“, nebo na základě genderového řádu – „Dívky by neměly být vulgární.“). Vysvětlením může být rebelie vůči genderovému řádu, která je zachycen zahraničními výzkumy u současné generace dospívajících dívek. Tento výklad, k němuž se Petra kloní, také odpovídá nálezům Hany Novotné, která porovnávala postoj k vulgarismům u dětí různého věku. Častější užívání vulgarismů dívkami v daných situacích však nemusí být jen vědomou volbou – naopak se může jednat o důsledek méně rozvinutého citu pro vhodnost vulgárních vyjádření v různých prostředích, který nastává proto, že dívky jsou v předcházející genderové socializaci méně trénovány v jejím užívání. Bližší prozkoumání příčin rozdílnosti v užívání vulgarismů dívkami a chlapci by bylo vhodným tématem pro další výzkum.

Práce potvrdila známý fakt, že spolu s dospíváním dochází k nárůstu frekvence pornolálik oproti korpólálikům. Autorka to vysvětluje zvýšeným zájmem o sexualitu. Zároveň ale přichází se zajímavým zjištěním, že tento trend neplatí pro situace, kdy jedinec komunikuje s osobou, která se mu/jí líbí. Je tedy zřejmé, že individuální sexuální potřeby nejsou jediným faktorem, který se na daném trendu podílí. Vedle něj je důležité i celkové nastavení komunikačních pravidel, která mají výrazný genderový rozměr. Vulgarismy spojené se sexualitou považují dospívající za nejvíce sprosté, ovšem jejich užívání narůstá – přesto, či právě proto? Vedle uvedeného zájmu o sex je důležitým motivem vymezování se vůči společenskému řádu (čím sprostší slova užívám, tím nezávislejší a tedy dospělejší jsem), které adolescentům pomáhá v ohraničování vlastní identity. Skutečnost, že sexuální výrazy považují za nejvulgárnější, může být spojeno s určitou „úctou“ vůči sexualitě a/nebo její tabuizací a/nebo uvědomováním si její klíčové úlohy v (genderovém) uspořádání společnosti. Většina sexuálních vulgarismů, zvláště sloves, má totiž rozměr násilí (v denotátu či konotátu), respektive asymetrie až nedobrovolnosti.

Důležitou otázkou pro konceptualizaci psychologických a psycho-sociálních pojetí vulgární komunikace, která je v práci sice naznačená, ale nikoliv podrobněji rozvedená, je relační povaha vulgarity, tj. kontextuální jazykové a řečové normy. Vulgarita je překročením ustálených norem – ovšem jakých norem? Společenských, skupinových, individuálních? Výzkum prokázal význam situačnosti ve vnímání a užívání vulgarity, neboť dospívající odlišně pracují s jazykem za přítomnosti dospělých či vrstevníků, a v případě vrstevníků ještě odlišují genderově homogenní a heterogenní vztahy. Pro budoucí výzkumy by se nabízelo rozpracovat, jaké typy relací jsou důležité a proč. Je-li vulgarita porušením pravidel, o jaká pravidla se jedná, kdo je ustavuje, jak se přenáší z jednoho prostředí do druhého (např. vulgarita v rodině povede dítě k vyššímu užívání vulgarity ve škole?), jakou úlohu má osobní norma vulgarity, jaký je vztah mezi verbální a jinými formami vulgarity atd.?

S tím souvisí i otázka motivace k užívání vulgarity. Autorka v práci představuje několik třídění funkcí vulgarity. Bohužel tato třídění k sobě nevztahuje a třídění, které nabízí v empirické části, vzniklo obsahovou analýzou posuzovaných slov, nikoliv analýzou dětských odpovědí (např. bylo možné užít faktorovou analýzu k vytvoření alternativní typologie). Některé z jmenovaných funkcí se týkají individuální motivace k užívání vulgarismů. Námětem pro další výzkum by bylo ověřit, které z těchto funkcí (případně jaké další) jsou využívány samotnými dětmi a proč.

Bakalářskou práci Petry Janové považuji za kvalitní a doporučuji ji k obhajobě.